

הלא מודע

קריאה במאמרו של פרויד

השנה, נמשיך עם טקסט מרכזי נוסף מתוך הטקסטים המטא-פסיכולוגיים של פרויד: "הלא מודע". אותו לא מודע - הנחת היסוד של הפסיכואנליזה - המקבל כאן את ניסוחו המגובש והשיטתי ביותר. כנקודת פתיחה, בחרנו למתוח חוט בין מילה אחת, כמעט אגבית, שפרויד משתמש בה הן ב"דחפים וגורלותיהם" (c1915), הטקסט בו עסקנו בשנה שעברה, והן בטקסט "הלא מודע" (e1915): "רשלנות" (Nachlässigkeit / nachlässigerweise). מילה שהיוותה עבורנו, בשני המקרים, מעין נורת אזהרה, איתות לעצור:

"אכן, אני סבור שלא ניתן להחיל את הניגוד בין מודע ללא מודע על הדחפים. דחף איננו יכול להיעשות מושא לתודעה אף פעם, רק הדימוי המייצג אותו יכול לעשות זאת; אבל גם בלא-מודע אין הוא יכול להיות מיוצג אחרת אלא על ידי הדימוי. אלמלא נצמד הדחף לדימוי כלשהו, או אלמלא התגלה כמצב ריגושי כלשהו, לא היינו יכולים לדעת עליו מאומה. אם בכל זאת אנו מדברים על רחש דחף לא מודע או על רחש דחף מודחק, אין זאת אלא רשלנות תמימה של לשון הדיבור. איננו יכולים אלא להתכוון לרחש דחף שהדימוי המייצג אותו הוא לא מודע, כי דבר אחר איננו בא בחשבון." ("הלא מודע", רסלינג, עמ' 108)

באותו שורש פרויד משתמש גם ב"דחפים וגורלותיהם" (רסלינג, עמ' 58), גם כאן, כאשר יש לו דבר מה מהותי להבהיר אודות המימד המסמני של הדחף:

"האופי הלוחץ הוא תכונה כללית של הדחפים, אכן, עצם מהותם של הדחפים. כל דחף הוא חטיבה של פעילות; כאשר מדברים ברשלנות על דחפים סבילים אי אפשר שלא להתכוון אלא לדחפים שיש להם מטרות סבילות [מזוכים, אקסיבציוניזם. לכך הקדיש דיון תיאורטי שלם]."

אם כך, הרשלנות מופיעה דווקא כאשר פרויד מבקש לדייק ביתר שאת. ננסה לעשות זאת השנה, תוך קריאה צמודה. בציטוט הראשון, פרויד כבר הכריע עבורנו שדחף לא מודע לא קיים, רק דימוי לא מודע המייצג אותו. אבל מה לגבי רגש לא מודע, או ריגוש? התשובה לשאלה זו מעט מסתבכת, שכן מהות הריגוש היא בהיותו מורגש, ובזאת גם מודע. ובאשר לרגש - מדוע כה שגורים בדיבור ביטויים כמו "שנאה/אהבה/אשמה לא מודעת"? פרויד יראה כי השימוש במונחים אלה מתייחס לתהפוכות שעובר המרכיב הכמותי של הדחף בעקבות ההדחקה. לעיתים הרגש אכן יורגש אך יקושר לדימוי חליפי (וכך הקשרו המקורי יתפספס), לעיתים הוא יתגלגל לאיכות אחרת (כמו חרדה), ולעיתים התפתחות הרגש תבלם ותדוכא לחלוטין. פרויד ממחיש זאת בטקסט, בתת פרק 4, באמצעות הצגת האופן בו ההדחקה פועלת בכל אחת מנוירוזות ההעברה (הפוביה, ההמרה והכפייה). במילים אחרות, לאיזה גורל חדש נשלחת אנרגיית הדחף האחוזת בדימוי הלא מודע בכל אחת מהנוירוזות.

לבסוף, בתת פרק 7, פרויד מגיע אל הסכיזופרניה על מנת לנסות ולבאר דבר מה אודות הלא מודע. אין זו הפעם הראשונה בה פרויד יגש אל מצבי הקצה, אל הפתולוגיה, בכדי להביט מקרוב על הפירוק ולעמוד על טיב הדבר שמתפרק. נקודת המוצא שלו היא שבסכיזופרניה הליבידו פורש אל תוך האני, ואחיזות האובייקט נזנחות, כך שהסובייקט נותר במצב נרקסיסטי, נטול אובייקט. הוא מדייק: לא בדיוק נטול אובייקט, שכן דימוי האובייקט במערכת הנפשית מורכב הן מ"דימוי-מילה" והן מ"דימוי-דבר", חלוקה שמשרתת את פרויד עוד ממאמרו "על האפזיה" (1891) מימיו כנוירולוג מבטיח. ובזאת פרויד

מגיע לכך שאצל הסכיזופרן דימוי-הדבר ננטש, בעוד שהאחיזה בדימוי-המילה נשמרת גם נשמרת, ומביאה את דיבורו של הסכיזופרן למצבים ייחודיים כמו "לשון איברים" ועוד.

מוזמנים ומוזמנות לארבעה מפגשי קריאה ומסירה של צוות PART, שיתקיימו בשיבא בימי ד' בין השעות 14:00-15:15, בחדר 22, בתאריכים:

10.2, 10.3, 14.4, 9.6 (2027)

מחיר: 200 שקלים לכל סדרת המפגשים.

לפרטים והרשמה יש לפנות לליהי גולדמן goldmanlihi@gmail.com או בנייד 054-3382320

המשתתפים בסמינר יוזמנו לקחת חלק (ללא עלות) בסדרת המפגשים הקליניים שבאחריות PART המתקיימת בימי רביעי. תאריכים ישלחו למעוניינים.